

through the Great Biological Cycle on its basis have been established experimentally. It is stated that teenage melancholics who are at the end of the Great Biological Cycle have a high general anxiety in the school and their emotional, physical, psychic, psychosomatic resources are significantly reduced; they demonstrate excessive fatigue, irritation, there are problems of perception of educational material and a decrease in the body's immune functions. It has been established that adolescent sanguines are at the beginning of the third Great Biological Cycle (on the rise), which predetermines their somewhat increased energy, high efficiency, mobility, and cheerfulness. Psychoemotional failures are expected when approaching the point of phase singularity $2 \frac{1}{4} C$. It is emphasized that the use of the traditional approach and the approach adopted in the psychology of time is determined by the practical significance, focus on individual psychological support and the creation of necessary and sufficient conditions for maintaining health.

Key words: *psychology of time, time, great biological cycle, anxiety, τ (tau)-type. phase singularity, temperament*

Кіресва Зоя Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної психології і психології розвитку особистості Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

Кушнерова Яна Григорівна – аспірант кафедри загальної психології і психології розвитку особистості Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

УДК 159.92

Колесникова О.В.

НАРКОМАНІЯ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ ЯК ФОРМА ЗАЛЕЖНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ЇЇ КОРЕКЦІЯ

У статті аналізується проблема поширення наркотиків серед молодого населення у наукових джерелах вітчизняної та зарубіжної літератури, науково обґрунтовується проблема наркоманії. Надається характеристика факторів та причин наркоманії серед підлітків, розкриваються особливості психологічного стану залежної молоді. Відображено зв'язок між поширенням наркоманії і ризикованими моделями поведінки підлітків. Описано шкоду для здоров'я людини, що наноситься споживанням наркотиків. Розкрито механізми формування фізичної і психічної залежності. Проводиться дослідження емоційно-вольової та ціннісно-смыслові сфери молоді та подаються результати дослідження, яке проводилось серед учнів 8-10 класів. В ньому взяли участь 20 респондентів, підлітків, віком від 13 до 16 років. Було встановлено та описано біологічні, психологічні, соціальні, соціально-педагогічні, соціально-культурні чинники

наркоманії. Вивчено методи профілактики наркоманії серед підлітків, встановлено методи та методики антинаркотичної пропаганди.

Ключові слова: *проблема наркоманії серед підлітків, психологічний стан залежної людини, причини наркоманії, дослідження емоційно-вольової та ціннісно-сислової сфери, практичні рекомендації з профілактики наркоманії.*

Постановка проблеми. Вивчення проблеми наркоманії визначається зміною наркоситуації в нашій країні, основною тенденцією якої є катастрофічне зростання числа наркозалежних, насамперед, серед дітей та підлітків, що створило передумови до загрози національній безпеці країни, пов'язаної з епідемією наркозалежності серед молоді. Поширення наркоманії прийняло за останнє десятиліття загрозові розміри і набуло рис соціального лиха. Недоступність більшості населення інформації про шкоду наркотиків, причинах виникнення, формування та розповсюдження наркоманії, методах протидії наркозалежності робить малоефективною антинаркотичну пропаганду. Відсутність ефективної молодіжної антинаркотичної політики, часті одкровлення поп-кумирів, привели до формування невідпоро привабливою для молоді наркотичної субкультури. Встановлено, що чим раніше відбулося прилучення до психоактивних речовин, тим швидше формується наркозалежність, тим важче перебіг наркоманії як хвороби, більше негативних особистісних, соціальних та медичних наслідків зловживання наркотиків (бездоглядність, злочинність, зростання супутніх наркоманії захворювань), і тим менше ефективність профілактичних, корекційних та реабілітаційних програм.

В даний час в екстреній профілактичній допомозі потребує значна група дітей та підлітків, які в силу особливостей своєї поведінки, шкільної і соціальної дезадаптації випадають із загального числа більш благополучних однолітків, і, отже, не охоплені програмами первинної профілактики.

Збільшення числа наркозалежних підлітків і недооцінка суспільством серйозності цієї ситуації; відсутність ефективних моделей антинаркотичного виховання, з одного боку і потреба в адекватних розробках профілактики наркоманії, просвітницької роботи серед населення, з іншого, вимагає пошуку нових форм соціально-педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема поширення наркотиків серед населення є проблемою не лише суспільною, але й науковою. Соціологи, психологи, філософи, медичні працівники, педагоги у своїй праці висвітлюють причини наркотизації частини населення, пропонують шляхи їх вирішення. Свідомством цього є наукові праці Юр'євої Л.М. (психічні розлади та розлади поведінки), Максимова Н.Ю. (соціально-психологічні аспекти алкоголізму та наркоманії), Сердюка О.П. (соціальні аспекти профілактики наркотизму), Белогурова С.Б. (наркотизм як соціальне явище), Кісельова А.Ф., Хотіної С.Г., Римара П.І., Іванова М.Г. (соціальні і медичні проблеми боротьби з алкоголем та наркотиками) та інші [5].

Досліджуючи проблему поширення наркотиків серед населення світу, професор Юр'єва Л.М. відмічає, що у 60-х роках ХХ ст. наркотизація не мала значного поширення, а була проблемою для вкрай обмеженого числа молодих пацієнтів, навіть на Заході, котрі наслідували популярних музикантів та співаків, які ставали «ідолами» для молоді та не приховували вживання наркотиків.

Метою статті виступає вивчення і наукове обґрунтування проблеми наркоманії серед підлітків, розкриття особливостей психологічного стану залежної молоді, характеристика факторів та причин наркоманії серед підлітків, емпіричне дослідження емоційно-вольової та ціннісно-смыслові сфери молоді, а також вивчення методів профілактики наркоманії.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Наркоманія – це форма девіантної поведінки, яка виражається в фізичній або психічній залежності від наркотиків, поступово приводить дитячий організм до фізичного і психічного виснаження та соціальної дезадаптації особистості [12].

Головна небезпека в деградації особистості, наркомани перестають цікавитися навчанням, школою, а потім і зовсім залишають її. Поступово послаблюються і припиняються корисні соціальні зв'язки з друзями, шкільним колективом, педагогами, виникають складні відносини в родині, розвиваються егоїстичні риси характеру, лицемірство, брехливість; увага концентрується лише на проблемі придбання наркотиків.

Психологічні чинники наркоманії включають в себе:

– привабливість на психічному рівні виникаючих відчуттів і переживань;

– прагнення до самоствердження;

– відсутність стійких, позитивно орієнтованих соціальних інтересів;

– розлади психіки неорганічної природи, такі як соціальний стрес, період статевого дозрівання, розчарування, крах життєвих інтересів, страх і тривога;

– особливості особистісної акцентуації підлітка.

Вживання наркотиків – одна з найбільш серйозних молодіжних проблем в нашій країні. Кількість наркоманів постійно зростає, а середній вік їх зменшується. Проблема посилюється кримінальною ситуацією, ризиком зараження різними інфекціями. Зрозуміти, яку роль відіграють наркотики в життя молодих людей необхідно. Вживання наркотиків вносить істотний збиток суспільству і особистості. Основна частина споживачів наркотиків молодь і одним з наслідків наркоманії є фізична і соціальна деградація найбільш активної частини населення [4].

Серед соціально-педагогічних причин ранньої наркотизації слід відзначити наступні: неблагополучні мікросоціальної умови – нестійкі або неповні сім'ї, ситуації постійних конфліктів, при відсутності тепла і турботи з боку батьків. Привертає до наркоманії також низький рівень мотиваційного, емоційно-вольового, інтелектуального розвитку, що виявляється в обмеженості інтересів підлітка, бідності його емоційних, моральних почуттів, спрямованості

особистості тільки на споживання і розваги. Негативну роль відіграє також перенасиченість всіма доступними видами і формами розваг при постійному прагненні до нових і нових гострих відчуттів. Негативний вплив надають відсутність значних і ясних цілей життя, низька соціальна цінність домагань підростаючої особистості, песимістичне ставлення до своїх життєвих перспектив. Особливо небезпечно відсутність чіткої негативної моральної оцінки наркоманії і токсикоманії як вкрай шкідливого явища при втраті довіри до ряду значущих соціальних цінностей. Серед «чинників ризику» можна назвати і потреба встановити межі своїх можливостей, тягу до ризикованих ситуацій, прагнення вийти за межі допустимого і можливого.

Основні причини наркоманії зв'язуються насамперед з: 1) особливостями характеру наркоманів; 2) психічними і фізичними розладами його організму; 3) соціально-культурним впливом на його особистість.

Можна виділити біологічні, психологічні, соціальні, соціально-педагогічні, соціально-культурні чинники.

1. До біологічних факторів належать: ступінь початкової толерантності до наркотику; природа наркотичної речовини і потреби в його прийнятті.

2. До психологічних факторів належать: привабливість на психологічному рівні виникаючих відносин; прагнення до самоствердження; відсутність стійких соціальних інтересів і особливості особистої акцентуації підлітка.

3. До соціальних факторів належать: мода і вплив референтної групи.

4. До соціально-педагогічних факторів відносяться: виховання дитини в родині та адаптація в шкільному колективі.

5. До соціально-культурних чинників відносять: вплив субкультури на підлітка; розвал ідеологічних і суспільних інститутів; доступність наркотиків [12].

Наркоманія на сьогоднішній день – одна з головних проблем всієї світової спільноти. Жертвами наркоманії можуть стати практично всі, але в більшій мірі це стосується людей молодого віку: юнаків, підлітків і навіть молодших школярів. Пристрасть до наркотиків обертається трагедією для самих наркоманів, горем для їх батьків і масою серйозних проблем для вчителів, вихователів. Проблеми ці при всій їх серйозності і навіть трагічності дуже делікатні і вимагають обережного, зваженого підходу. Для цього необхідні знання. Без знань звичайні для дорослих емоційні реакції, що виникають при виявленні ознак наркоманії і токсикоманії (гнів, сором, відчай, страх, почуття безпорадності), можуть стати поганими помічниками в пошуках виходу з положення, що створилося.

Було проведено емпіричне дослідження ціннісно-сислової та емоційно-вольової сфер підлітків групи-норма за допомогою наступних методик: методика ціннісних орієнтацій Рокіча, психодіагностичний опитувальник Личко А.Е., шкала самооцінки Спілбергера-Ханіна.

В дослідженні взяли участь 20 респондентів віком від 13 до 16 років. Середній вік – 15.

В ході дослідження групи респондентів за методикою ціннісних орієнтацій Рокіча було виявлено, що ієрархія ціннісних орієнтацій підлітків виглядає таким чином: щасливе сімейне життя – 40%, цікава робота – 30%, любов – 15%, наявність друзів – 10%, творча діяльність – 5%. Такі переваги можна пояснити віковими особливостями обстежуваних.

За психодіагностичним опитувальником Личко А.Е. було отримано наступні результати: 35% респондентів відносяться до гіпертимного типу, до сензитивного – 25%, у 20% яскраво виражений нестійкий тип, 15% – мають лабільні риси особистості, у 5 % психостенічний тип. Отже, серед досліджуваних найбільше респондентів, які відносяться до гіпертимного типу.

Дослідження рівня тривожності проводилось за шкалою самооцінки Спілбергера-Ханіна. В ході дослідження було отримано наступні результати: низька тривожність спостерігається у 35% респондентів, 50% опитуваних мають помірну тривожність, у 15% підлітків висока тривожність.

Наркоманія є проблемою соціальною, економічною, медичною, а профілактика наркоманії – проблема передусім соціально-психологічна і педагогічна.

Важливим соціально-виховним завданням у плані профілактики наркоманії є розробка і пошук еквівалентів наркотику як засобу об'єднання людей у певні моменти спілкування.

Антинаркотичне виховання включає два аспекти. Перший з них – удосконалення виховного процесу в цілому, бо саме вади виховання, що спричинюються до порушень у розвитку особи, схиляють до наркоманії. Другий аспект полягає в тому, щоб з виховання було виключене все те, що сприяє розвиткові підвищеної зарозумілості, надмірних претензій, схильності до переоцінки власної особи. Виховання має ні заглушати особу, ні потурати їй.

Антинаркотичну пропаганду не слід зводити тільки на наслідки зловживання наркотиками у зв'язку з тим, що страхання, нехай і найгрізнішими наслідками, для багатьох людей не має ніякого значення. Підлітки не схильні (а часто і не здатні за віком) замислюватися над тим, що буде з ними через 5-10 чи більше років. Потрібно роз'яснювати, що саме втрачає той, хто вживає наркотики, уже в даний конкретний період життя[4].

Профілактика наркозалежності серед молоді та підлітків переслідує значимі цілі і підпорядковується цілій низці закономірностей. Всесвітня організація охорони здоров'я пропонує всі профілактичні заходи поділяти на первинну, вторинну і третинну профілактику.

Первинна профілактика повинна проводитися практично з усіма підлітками. У цю групу можуть входити молоді люди, які вже пробували наркотики або мають друзів, які вживають наркотики, підлітки, що виховуються в несприятливому соціальному середовищі.

Вторинна профілактика орієнтована на групи підлітків, що вживають наркотики, але без сформованої фізичної залежності.

Третинна профілактика має на меті профілактику рецидивів і спрямована на групи осіб, які страждають наркотичною залежністю, але бажаючих припинити споживання наркотичних та інших психоактивних речовин.

Об'єктом роботи психолога є первинна і частково вторинна профілактика, в якій застосовуються такі методи: бесіда, дискусія, лекція, рольова гра, психогімнастика, тренінг поведінки і психодрама, методи опитування, інтерв'ю, анкетування.

В результаті первинної профілактики передбачається досягти повного уникнення патологічних фіналів, редукування числа осіб, у яких може бути розпочато патологічний процес, що визначає її найбільшу ефективність.

Вторинна профілактика наркоманії здійснюється із застосуванням різних стратегій: 1) формування мотивації на зміну поведінки; 2) зміна дезадаптивних форм поведінки на адаптивні; 3) формування та розвиток соціально-підтримуючої мережі [12].

У всьому світі шкільні програми – це найбільш поширені форми профілактики наркоманії. Паралельно необхідні програми для батьків, вчителів, а також профілактика на місцевому територіальному рівні, так як шкільне просвітництво найчастіше не досягає підлітків, які найбільше його потребують, тих, хто рідко відвідує школу або закінчив її.

Висновки. Теоретичний аналіз наукових підходів за проблемою наркоманії дозволяє стверджувати, що ця проблема є дуже актуальною та водночас однією з мало розроблених на сьогодні. Наркоманія – одна з найгостріших проблем сучасності, яка потребує заходів з її профілактики. Слід виробляти у свідомості підростаючого покоління негативне ставлення до наркотиків на основі не стільки роз'яснення негативних її наслідків, скільки на основі негативної оцінки всіх окремих моментів поведінки того, хто вживає наркотики. Треба дискредитувати усі ті моменти вживання наркотиків, які наркомани використовують для вихвалання.

Література

1. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Ю. Е. Алешина. – М.: Мысль, 1993. – 175 с.
2. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 384 с.
3. Асмолов А. Г. Личность как предмет психологического исследования / А. Г. Асмолов. – М. : МГУ, 1984. – 104 с.
4. Березин С.В. Психология наркотической зависимости/ С.В. Березин, К.С. Лисецкий, Е.Н. Назаров. – М.:МПА. – 2001. – 213 с.
5. Белогуров С.Б. Наркотики та наркоманія/ С.Б Белогуров //Університетська книга. – 1997. – С.23-31

6. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості [Текст] : навч. посібник для студентів / О.Ф. Бондаренко. – Х. : Фоліо. – 335 с.
7. Карвасарский Б.Д. Психотерапия / Б.Д. Карвасарский. – М., 1985. – 772 с.
8. Курек Н.С. Медико-психологический подход к диагностике повышенного риска заболеваний наркоманией у подростков и коррекция их эмоциональных нарушений/ Н.С. Курек // Вопросы наркологии. 1993, №1. – С. 34-46
9. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці / С. Д. Максименко. – К. : Наукова думка, 1999. – 216 с.
10. Ніколенко Д. Ф. Індивідуально-психологічні особливості особистості : навч. посіб. / Д. Ф. Ніколенко, Л. М. Проколієнко. – К. : Рад. шк., 1987. – 43 с.
11. Основи загальної психології / За ред. С.В. Максименка - К. : НПП Перспектива, 1998. – 256 с.
12. Пятницкая, И.Н. Наркомания/ И.Н. Пятницкая – М.: Академия, 1994. – 265с.
13. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Практикум /Л.Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1999 – 704 с.
14. Трофімов Ю. Л. Психологія: Підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук– К.: Либідь, 2003. – 450 с.

Транслітерація

1. Al'oshyna Y.E. Individual'ne ta simeyne psykhologichne konsul'tuvannya / YU. YE. Al'oshyna. - М. : Dumka, 1993. – 175 s.
2. Andryeyeva H. M. Sotsial'na psykhohihiya / H. M. Andryeyeva. - М. : Aspekt Press, 2001. – 384 s.
3. Asmolov A. H. Osobystist' yak predmet psykhologichnoho doslidzhennya / A. H. Asmolov. - М.: МНУ, 1984. – 104 s.
4. Berezin S.V. Psykhohihiya narkotychnoyi zalezhnosti / S.V. Berezin, K.S. Lysets'kyu, E.N. Nazarov. - М.: МРА. – 2001. – 213 s.
5. Byelohurov S.B. Narkotyky ta narkomaniya / S.B Byelohurov // Universytet-s'ka knyha. - 1997. - S.23-31
6. Bondarenko O. F. Psikhologichna dopomoha ocobictocti [tekct]: navch. posibnik dlya studentiv / O.F. Bondarenko. – KH.: Folio. – 335 с.
7. Karvasarskiy B.D. Psikhoterapiya / B.D. Karvasarskiy. – М., 1985. – 772 s.
8. Kurek N.S. Medyko-psykhologichnyy pidkhid do diahnostryky pidvyshchenoho ryzyku zakhvoryuvan' na narkomaniyu u pidlitkiv i korektsiya yikh emotsiynykh porushen' / N.S. Kurek // Pytannya narkolohiyi. 1993, №1. - S. 34-46
9. Makcimenko C. D. Psikhohihiya v cotsial'niy ta pedahohichniy praktitsi / C. D. Makcimenko. - K.: Naukova dumka, 1999. – 216 с.

10. Nikolenko D. F. individual'no-psykholohichni Osoblyvosti osobystosti: navch. posib. / D. F. Nikolenko, L. M. Prokoliyenko. – K.: Rad. shk., 1987. - 43 s.
11. Ocnovu zahal'noyi psikhohohiyi / Za red. C.V. Maksimenka - K.: NVTS Perspektiva, 1998. - 256 s.
12. P'yatnyts'ka, I.M. Narkomaniya / I.N.Pyatnitskaya – M.: Akademiya, 1994. - 265s.
13. Ctolyarenko L.D. Ocnove psikhohohii. Praktikum /L.D. Ctolyarenko. - Rocta-na-Donu: Fenik, 1999 - 704 c.
14. Trofimov YU. L. Psykholohiya: Pidruchnyk / YU. L. Trofimov, V.V. Rybalka, P. A. Honcharuk- K.: Lybid', 2003. - 450 s.

Колесникова Е.В.

НАРКОМАНИЯ СРЕДИ ПОДРОСТКОВ КАК ФОРМА ЗАВИСИМОГО ПОВЕДЕНИЯ И ЕЕ КОРРЕКЦИЯ

В статье анализируется проблема распространения наркотиков среди молодого населения в научных источниках отечественной и зарубежной литературы, научно обосновывается проблема наркомании. Дается характеристика факторов та причин наркомании среди подростков, раскрываются особенности психологического состояния зависимой молодежи. Отражена связь между распространением наркомании и рискованными моделями поведения подростков. Описан вред для здоровья человека, наносимый потреблением наркотиков. Раскрыты механизмы формирования физической и психической зависимости. Проводится исследование эмоционально-волевой и ценностно-смысловой сферы молодежи и представляются результаты исследования, которое проводилось среди учеников 8-10 классов. В нем приняли участие 20 респондентов, подростков в возрасте от 13 до 16 лет. Было установлено и описано биологические, психологичные, социальные, социально-педагогические, социально-культурные факторы наркомании. Изучены методы профилактики наркомании среди подростков, установлено методы и методики антинаркотической пропаганды.

Ключевые слова: *проблема наркомании среди подростков, психологическое состояние зависимого человека, причины наркомании, исследования эмоционально-волевой и ценностно-смысловой сферы, практические рекомендации по профилактике наркомании.*

Kolesnikova O.V.

DRUG ABUSE AMONG ADOLESCENTS AS A FORM OF DEPENDENT BEHAVIOR AND ITS CORRECTION

The article analyzes the problem of drug distribution among young people in scientific sources of Ukrainian and foreign literature, the problem of drug addiction is scientifically grounded. The characteristics of the factors for the causes of addiction among teenagers are given, the features of the psychological state of dependent young people are disclosed. The relationship between the spread of drug addiction and risky

behavior patterns of adolescents is reflected. The harm to human health caused by drug use is described. The mechanisms of the formation of physical and mental dependence are revealed. A study is carried out of the emotional-volitional and youth-value sphere of youth and the results of the study are presented, which was conducted among pupils of 8-10 classes. It was attended by 20 respondents, adolescents aged 13 to 16 years. It was established and described the biological, psychological, social, sociological and pedagogical, social and cultural factors of drug addiction. Methods of drug abuse prevention among adolescents have been studied, methods and methods of anti-narcotics propaganda have been established.

Key words: *the problem of drug addiction among adolescents, the psychological state of the dependent person, the causes of drug addiction, the research of the emotional-volitional and value-semantic sphere, practical recommendations for the prevention of drug addiction.*

Колесникова Олена Володимирівна – магістрант спеціальності «Практична психологія» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк.

УДК 159.9:796/799 (075)

Кузікова С.Б.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РИЗИКУ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВИДАХ СПОРТУ

У статті представлено теоретичний аналіз феномену ризику та ризикової поведінки в психології, висвітлено особливості їх розуміння з точки зору різних наукових тлумачень. Проаналізовано феномен схильності до ризику як особистісної якості людини. Розглянуто психологічний аспект проявів ризику на прикладі захоплення екстремальними видами спорту. Охарактеризовано психологічні особливості людей, що займаються екстримом у спорті. Екстремальні види спорту подано як модель адаптації в умовах психоемоційного стресу та засіб напрацювання стійкості до стресових факторів.

Ключові слова: *ризик, схильність до ризику, ризикова поведінка, якість особистості, екстрим, екстремальність, екстремальні види спорту.*

Постановка проблеми. Життя сучасної людини пов'язане з різного роду ризиками: політичними, економічними, соціальними, фінансовими, технологічними та іншими. Особистість постійно зустрічається з ситуаціями, які не мають однозначного рішення, при цьому здійснення вибору пов'язане з ризиком отримати не той результат, на який суб'єкт розраховує. Ризик представляє собою обов'язковий невід'ємний компонент будь-якої діяльності та виступає важливою складовою соціальності. Проблематика ризику в наш час все більше популяризується. Особливості даного феномену досліджують науковці різних